

Ivar Bjørklund:

DÁRBBAŠIT GO MII SÁMI BOAZODOALU?

Sámi boazodoallu lea dál boahtán luoddaerrui – fárrrolaga norgalaš eiseválddiiguin. Geainnu válljen lea das lea go áigumuššan bisuhit dan mañemus sámi kulturguoddi ealáhuslági vai rihkkut álbmotrievtti geatnegasvuodaid, láhkaduodaštuvvon vuoigatvuodaid ja dábálaš politihkalaš olmmošvieru. Boazodoalu vuorbi lea leamaš álo hálddašuvvot ja ipmirduvvot ideologalaš fáhtehusaid bokte mat guđege áiggi leat leamaš válddis dáčča servodagas. Álggos ledje olgoriikapolitihkalaš vuhtiiváldámušat 1800-loguin, dasto ledje eanandoalu beroštumit stivrejeaddjin ja mañemus moattelogi jagis lea biraspolitihkka mii lea hábmen norgalaččaid ja media ipmárdusa das mii dat sámi boazodoalus oktiibuot dáhpáhuvvá. Politihkalaš bargamušaid guovddázis leat dárogelat doahpagat nugo “overbeiting” ja “miljøkriminalitet”. Seamamahakan áiggiid čađa bargamušain lea bisson dat ahte ii oktage váldde álggu das makkár boazodoallu lea sápmelažžii sin iežaset máilmmis – leat dáčča jurddavuogit, morála ja beroštumit mat leat mearridan movt boazodoallu galgá ipmirduvvot.

Dál de lea *industrialiseren* mii bidjá meriid mat birastahttet boazodoalopolitihka – dahje “Nordområdesatsing” nugo maid gohčoduvvo. Ii goassege ovdal leat boazodoallu gávnadan nu ollu billisteaddji doaimmaiguin go dál – doaimmat mat oktiibuot eai oba soabage leat ovtta sajis boazodoaluin nugo mii dovdat dan sámi searvevuhtan. Olggobeali doaimmain lea erenoamážit ruvkedoaimma mii čuorvu fuomášumi. Ráđdehus lea juolludan 100 milliovnna minerálaohcamii ja vuoigatvuodat iskat stuora osiid Finnmárkkus leat vuvdojuvvon canadalaš fitnodahkii mas lea namma Dalradian Resources (geahča gova). Dat sáhttet fas vuvdojuvvo eará fitnodagaide mat dáhtoše oazžut nannoset coavcci ja saji davvi guovlluide – nugo Kiinná mat Ruonáeatnamii ja Árkatalaš Ráđđái. Dieid rivttiid vuollái gullet earret eará eanas oasis Kárášjoga ja Guovdageainnu dálveguhtoneatnamiin. Logi jagi dás ovdal ledje registrerejuvvon 60 dákkár rievtti Finnmárkkus, dál leat registrerejuvvon 2000. Ráđdehus lea láhčán dili odđa minerálagain – lágain mainna eai váldán vuhtii Sámedikki álbmotriektavuđot cuiggodemiid. Ruvkedoaimma muđui gáibida eará huksejumiid iežas dárbbuide, nugo bieggamilloproševttaid, geaidnohuksemiid jna. Odđa bieggamilloproševttaid lea meannudeame ja mángasii leat juo addán lobi.

Eará doaimmat fas *siskil* váikkuhit boazodoalu ja leat fárus ain eambo geanohuhteme ealáhuslági sámi kultuvrra jietnan ja eallinláhkin. Bajimusas áššelisttus leat ealuid unnideami gáibádušat, vuohki vátnat mii vuolgá Stuoradikki alimus boazologu mearrádušas – visot huksejuvvon moaittehahtti eanandoalloekonomalaš modeallaid vuodul. Čájehan dihte politihkalaš searaid, de čogadit buot boazoeaiggádiid ovttain lihkestagain ja gáibidit muhtun oasis sis hirpmuslágán unnidemiid – beroškeahhtá das guđe ládje guhtege lea vuovdán ovdal. Diet čuoheá odđa boazobargiid gártadeapmái, ja erenoamážit easkaálgiide. Seammas dáhtošii stáhta bohccuid merkejuvvot mikro-chipsaiguin árbevirolaš bealljemerkeama sadjái. Dat lea dakkár teknologiiija mii addá stáhtii ain eambo vejolašvuoda čalmmis atnit bohccuid ja boazoeaiggádiid. Dat ahte diekkár bargovuohki veahkeha jávkadit dehálaš sámi gulahallanvuogi ja máhttovuodu, eai oro departemeantta fágaolbmot oba diehtime ge.

Dasto de lea vel departemeantta diehtu ahte hálldahus galgá earáládje organiserejuvvot, guovllustivrrat galget eret ja buot biddjot fylkamánni vuollái. Dat máksá dan ahte láhkaduodaštuvvon vuosttaldanriekti jáhkkinis ferte biddjot boazoguohtondistribvttaide – main leat liiggás heitohat sihke gelbbolašvuoda ja ekonomalaš várit. Go galgá deaivvadit ollesáiggi bargi juristtaiguin ja áššečehpiiguin mat leat dáčča departemeanttain ja bákteindustriijas dahje máilmmiviidosas stuora industriijaovttastumiin, de lea unnán ávki gievkkanbeavdegátti kantuvrras main barget olbmot geain muhtumat eai leat oahppan čállit eatnigielaset ge. Ja fylkamánnis lea ollu maid váldit vuhtii, ja das lea čájehuvvon ahte boazodoallu lea doppe mañemusaid searvvis.

Nugo dilli dál lea, de lea boazodoallu báhcán sakka okto ja oarbbisin. Sámediggi lea välljen ásahushuksejeadji strategiija ja lea dahkan “áigumuššiehtadusaid” ruvkefitnodagaiguin – šiehtadusaid maid ruvkefitnodagat diehttelasat atnet alcceseaset ávkin nu ollu go sáhttet. Finnmárkkuopmodat (Fefo) mii otná dilis lea eatnamiid eaiggádin, geahččá gávpemárkanlaš vuhtii váldámušaide. Vaikko Fefo stivrenorgánan galgá leat Finnmárkkulága vuollásažžan, ja maid dasa gullelaš álbmotrievtti geatnegasvuodaid vuollásažžan, de dat bargá vugiiguin mat dolvot áibbas doarrás diein geatnegasvuodain. Eananeaiggádiin diktá hukset bieggamillopárkkaid – ja dat leat seammás prošeavttat main ieš lea mieleaiggát. Dat duodai vuovdá guohtoneatnamiid ovdal go Finnmárkkukommišuvdna beassá gávnnahit makkár rivttiid boazosápmelaččat sáhttet leat gártadan áiggiid čada.

Oktiibuot dahket dát hirpmus sisabahkkemiid vahágin boazodollui, mii lea álgoálbmotvuodđosaš eallinláhki, ja nu maid rihkkot riikkaid gaskasaš álbmotrievtti. Dađi mielde leat eiseválddit dovddahan ja mieđihan ahte sin boazodoallopolitihkalaš bargamušat otná rádjái leat unnit dahje eanet eahpelihkostuvvan – na diet leat juo šaddan ággan geahččaladdat ain juogaman odđa doaibmavuogi. Danne livččii dál áigi buot osolaččaide dás čoahkkanit ja ásahit kommišuvnna mii iská áššiid diliid ja evttoha čovdosiid. Departemeanttaid eanandoallomáallet modeallaid leat áigá juo oaidnán ahte dat eai doaimma, ja boazodoalu váttisvuodaid sivat eai leat goassege guorahallojuvvon. Doppe gávdnojit juo ollu dieđut maid sáhttit váldit atnui – dakkárat maid dutkanvuodđosaččat ja ii unnimus vásihusvuodđosaččat bures diehtit. Diekkár kommišuvnnas ferte leat sihke boazodoallofágalaš, juridihkalaš ja servodatdieđalaš gelbbolašvuodta ja dat ferte váldit ovdan boazodoalu dili obalohkái. Easka de go dain lea boazosámi legitimitehta sáhttet odđa doaimmat čájehuvvot deaivása doallat ja leat dohkálaččat – sihke politihkalaččat ja álbmotrievtti dáfus.